

ТВОРЧАСЦЬ ГРЫГОРЫЯ ЦАМБЛАКА І ЎСХОДНЕСЛАВЯНСКАЯ ТРАДЫЦЫЯ ЎРАЧЫСТАГА КРАСАМОЎСТВА

Літаратурная спадчына мітрапаліта Вялікага Княства Літоўскага Грыгорыя Цамблака арганічна ўвайшла ў кантэкст беларускай літаратуры XV ст. і значна ўзбагаціла наша прыгожае пісьменства яркімі творамі ўрачыстага красамоўства. На працягу XV–XIX стст. яго “Словы” на царкоўных святы перапісвалі кніжнікі беларускіх манастыроў, мастацкі свет пісьменніка фармаваўся на аснове паўднёvasлавянскай і ўсходнеславянскай літаратурных традыцый, якія ўваходзілі ў сферу візантыйскага ўплыву. З глыбокай старажытнасці творы візантыйскіх рытараў (Іаана Златавуста, Іаана Дамаскіна) і выдатных славянскіх прапаведнікаў (Іларыёна, Кірылы Тураўскага, Клімента Ахрыдскага) шырока распаўсюджваліся на землях усходніх і паўднёвых славян, у манастырах Афона і Канстанцінопаля¹.

У працах А.С. Бушміна, В.А. Каваленкі, Дз.С. Ліхачова, А.І. Мальдзіса глыбока асэнсаваны шматбаковы характар праблемы традыцый і пераемнасці ў літаратуры. А.С. Бушмін піша: “Сэнс <...> духоўнага ўзаемаабмену заключаецца не ў наапаўненні аднародных з’яў, а ў імкненні да багацця і разнастайнасці, да аднаўлення дасягненняў, да стварэння новага, якое арганічна ўключае лепшае з таго, што было створана раней”².

У XI ст. мітрапаліт Іларыён напісаў “Слова пра закон і благадаць”, якому ўласціва “адзінства патрыятычнай ідэі і шырокага агульначалавечага універсалізму” (Дз.С. Ліхачоў), у XII ст. епіскап Кірыла стварыў каля сямідзесяці твораў, якія прынеслі яму славу “другога Златавуста”. Літаратурная дзейнасць Грыгорыя Цамблака на беларускіх землях адбывалася ў перыяд росквіту Вялікага Княства Літоўскага. Князь Вітаўт выношваў ідэю разрыву дыпламатычнай уніі з Польшчай, у яго абвастрыліся адносіны з Маскоўскім князем Васілём і мітрапалітам Фоціем, таму ён і вырашыў паставіць Грыгорыя Цамблака на мітраполію

¹ Гл.: Дерягин В.Я. Жизнь и “Слово” // Иларион. Слово о законе и благодати. М., 1994; Николова С. Кирил Туровски и южнославянска книжнина // Славянска филология. Доклады за X Международнй конгрес на славистике. Литературознание и фольклор. София, 1998. Т. 20; Соколов М.И. Некоторые произведения Кирилла Туровского в сербских списках // Древности. Труды славянской комиссии Московского археологического общества. М., 1902. Т. 3.

² Бушмин А.С. Международные связи и преемственность-закономерность литературного развития // Литературные связи и литературный процес. Из опыта славянских литератур. М., 1986. С. 14.

“Кіева і ўсёй Літоўскай дзяржавы”¹. І.Б. Грэкаў прыводзіць цікавае пісьмо лівонскага магістра, у якім той піша, што “Вітаўт абраў <...> патрыярха ў Літве і разлічвае прывесці у паслушэнства гэтаму патрыярху масквіцянаў, наўгародцаў, пскавічоў, адным словам, усе рускія землі”². Вядома і тое, што ў гэты час будуецца шмат цэркваў і манастыроў у Брэсце, Слоніме, Слуцку, а ў сталіцы дзяржавы – Вільні – цэрквы пераважалі над касцёламі³.

Прамае дачыненне да асобы Грыгорыя Цамблака мае думка М. Бярдзьева: “Чалавек па сваёй унутранай прыродзе ёсць нейкі вялікі свет – мікракосмас, у якім адлюстроўваецца і знаходзіцца ўвесь рэальны сусвет і ўсе вялікія гістарычныя эпохі”⁴. Асэнсаванне гістарычнасці быцця і праблема зямнога прызначэння чалавека знаходзіць мастацкае афармленне ў “Слове пра закон і блագадаць” Іларыёна, у прытчах Кірылы Тураўскага, у “Слове пахвальным Яўфімію” Грыгорыя Цамблака. Мітрапаліт Іларыён, услаўляючы хрысціянства, “зробіў прадметам свайго разгляду лёс усяго чалавецтва”⁵. Таленавіта выкарыстоўваючы прынцып лагічнай дэдукцыі, ад агульнафіласофскай праблемы (узаемаадносінны Старога і Новага Запаветаў) ён пераходзіць да тэмы Русі, ухваляе яе першахрысціцеля князя Уладзіміра. Услаўляючы Русь як роўную сярод іншых хрысціянскіх народаў, Іларыён надае пропаведзі патрыятычнае гучанне: “И донележ стоит мир, изми ны от руку чужих; и да не нарекутся людие твои: людие пагубнии, и стадо твое: пришельцы в земли не своея; да не рекут страны: где есть Бог их? И не попускают на ны скорби и гладу и напрасных смертий, огня и потопления, да не отыются малодушнии милости твоя?”⁶ У “Слове пахвальным Яўфімію” Грыгорый Цамблак з горыччу згадвае сваю спакутаваную радзіму – Балгарыню, падкрэслівае, што тырнаўскі патрыярх “от вьсех предпочтено судив отчъство, к тому паки възвращает ся”⁷. Думкі пра лёс радзімы яднаюць гэтыя творы і робяць іх актуальнымі і блізкімі для ўсіх народаў у розныя часы.

Будучыню свайго народа мітрапаліт Іларыён бачыць шчаслівай і радаснай. У пахвале князю Уладзіміру ён кажа: “Виждь и град величеством

¹ Гл.: Шалькевич В.Ф. Гісторыя палітычнай і прававой думкі Беларусі. Мн., 2002.

² Цыт. па : Греков И.Б. Восточная Европа и упадок Золотой Орды (на рубеже XIV–XV вв.). М., 1975. С. 295.

³ Гл.: Грицкевич А.П. Положение православной церкви в Белоруссии в XIV–XVI веках // Христианизация Руси и белорусская культура. Мн., 1988. С. 92–95.

⁴ Бердяев Н. Смысл истории. М., 1990. С. 19.

⁵ Горский В.С. Образ истории в “Слове о законе и благодати” Илариона // Человек и история в средневековой философской мысли русского, украинского и белорусского народов. К., 1987. С. 39.

⁶ Иларион. Слово о законе и благодати. М., 1994. С. 105.

⁷ Русев П., Гъльбов И., Давидов А., Данчев Г. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. София, 1971. С. 160.

сияюць, виждь церкви цветущей, виждь христианство растуще, виждь град иконами святых освящаем блистающеся, и тимьяном обухаемь, и хвалами и божественными пениями святыми оглашаем?”¹ Пачуццё трывогі за свой народ, які знаходзіўся ў турэцкай няволі, працінае творчасць Грыгорыя Цамблака. Пісьменнік, таленавіта аздабляючы свае творы элементамі драматычнага эфекту, шырока выкарыстоўваючы біблейскую сімволіку, абвінавачвае шматлікіх ворагаў хрысціян. Абарона роднай веры і культуры, услаўленне нацыянальна-культурных дзеячаў ва ўмовах турэцкага нашэсця былі глыбока патрыятычнымі актамі Грыгорыя Цамблака. На фоне падзей біблейскай гісторыі, спалучаючы прыёмы абстрагавання і псіхалагічнай пранікнёнасці, пісьменнік паказвае “ўнутраны” свет Яўфімія Тырнаўскага, яго хрысціянскія дабрачыннасці і грамадзянскую пазіцыю.

У “Слове пахвальным Дзімітрыю” мітрапаліт Вялікага Княства Літоўскага закранае праблему ўзаемаадносін царкоўнай і свецкай улады. Ён абвінавачвае тых уладароў, якія жорстка ставяцца да сваіх падначаленых і непаслядоўныя ў веры. Асабліва ўхваляе подзвіг Дзімітрыя Салунскага, які ахвяруе жыццём у імя хрысціянскіх ідэалаў. Пісьменнік, выкарыстоўваючы прынып “двайнога адлюстравання”², прыёмы “извятия” слоў, сцвярджае, што насілле – праява бездухоўнасці. З пазіцыі хрысціянскай маралі прапаведнік намагаецца раскрыць псіхалогію забойцы ў “Слове на адсячэнне галавы Іаана Хрысціцеля”: “Коима очима възре на небесного онаго и пустынного мужа, съдя в благоленне устроени? Како приступи, како извлече меч? Како не утърпе нечистаа рука, наносима на святуу шею?”³. Сінтаксічны паралелізм з яркай тэндэнцыяй да ізахроннасці коланаў узмацняе экспрэсіўнасць прапаведзі.

Значнае месца ў творчасці сярэднявечных рытараў займала праблема маральнага ўдасканалення чалавека. М. Бярдызьеў пісаў, што “хрысціянства ўпершыню прызнала бясконцую каштоўнасць чалавечай духоўнасці”⁴. Кірыла Тураўскі ў “Прытчы пра душу і цела”, у “Слове пра чалавека і пра нябесныя сілы” і ў “Слове святога Кірылы”, разважаючы пра духоўнае і цялеснае, нябеснае і зямное, паказваючы дваццаць “мытарств” чалавека, абапіраючыся на аўтарытэты евангеліста Мацвея, Іаана Багаслова і апостала Паўла, сцвярджае, што “высотою и величеством невозможно изглаголить усты человеческими”⁵. У творах тураўскага епіскапа праз багатую біблейскую вобразнасць і цытацыю тэкстаў Свяшчэннага Пісання, твораў

¹ Иларион. Слово о законе и благодати. М., 1994. С. 96.

² Станчев Кр. Поетика на старобългарска литература. София. 1982. С. 29.

³ НБ Беларусі. Адзел рукапісаў і старадрукаў. № 214. Торжественник. XVIII ст. С. 259.

⁴ Бердяев Н. Смысл истории. М., 1990. С. 92.

⁵ Слово святого Кирилла // Мельнікаў А.А. Кірыл, епіскап тураўскі. Мн., 1997. С. 388. Далей цытаты з гэтага выдання прыводзяцца ў тэксце з указаннем старонак.

візантыйскіх рытараў яскрава адчуваецца прыярытэт духоўнага над цялесным, ён верыў у магчымасці чалавечай душы дасягнуць нябеснага Царства. У гэтай сувязі А.А. Кожынава слухна заўважае: “комплексны воблік свету ў свядомасці чалавека складваецца як за кошт рэальнай рэчаіснасці, так і за кошт рэчаіснасці ідэальнай, якая канцэнтруецца ў свядомасці чалавека ў асноўным пад ўздзеяннем тэкстаў”¹.

Пісьменнік-ісіхаст Грыгорый Цамблак успрымае чалавека як вышэйшую разумную істоту, дзеля якой Бог стварыў свет. Філасофія ісіхастаў пабуджала да ўнутранай духоўнай актыўнасці, дынамічнага самазасяроджвання ў малітве, да самаўдасканалення асобы, бо ісіхасты разглядалі чалавека як “адзіную псіхасаматычную істоту”². Таленавіта і прыгожа паказаў пісьменнік значэнне для ўсіх хрысціянскіх народаў творчай дзейнасці Кіпрыяна: “в нем беаше любовь нелицемерна, яже закону и пророкам глава, благодаць во устну излианна, смиренномудриа крайний предел, Авраамово странноприимство или паче богоприимство, целомудрие Иосифово, Моисеова благодать, и своеплеменником милование, Иово терпение, Аароново священнолепие, Самаилова твёрдость, Давидова кротость, Соломонова премудрость, Илиина ревность, Данилово рассуждение”³. З новазапаветных герояў ён параўноўвае Кіпрыяна з апосталам Паўлам, які распаўсюджваў хрысціянства ў многіх краінах. Спалучаючы элементы мастацкага абстрагавання і канкрэтызацыі, пісьменнік уключае асобу Кіпрыяна ў кантэкст сусветнай гісторыі. Вобраз героя набывае рысы звышзямнога чалавека. Градацыя думкі Грыгорыя Цамблака прасочваецца ў арганічным пераходзе ад дзейнасці герояў біблейскай гісторыі да асабістых перажыванняў і пачуццяў. Адбываецца “выхад” на вертыкаль славеснага пляцення, што дазваляе пераадолець абмежаванні лінейнага члянэння традыцыйных формул”⁴.

Адной з цэнтральных ідэй усходняй патрыстыкі М. Бярдзьеў лічыў ідэю тэозіса, ператварэння свету⁵. Так, тэма ператварэння была ўласціва і для твораў усходнеславянскіх рытараў XI–XII ст., і для творчасці Грыгорыя Цамблака. На думку мітрапаліта Іларыёна, прыняцце хрысціянства, “веры благодатной”, ператварыла Русь: “Бывъшем намъ слепомъ и истиньнааго света не видящемъ, нъ въ лъсти идольстии блудящемъ, къ сему же и глухомъ отъ съпасенааго учения помилова ны Бог – и въсия и въ насъ

¹ Кожынова А.А. Интровертированный образ мира в текстах Кирилла Туровского. Мн., 1999. С. 21.

² Мейендорф И.Ф. О византийском исихазме и его роли в культурном и историческом развитии Восточной Европы в XIV в. // ТОДРЛ. Т. 29. Л., 1974. С. 291.

³ ЧОИДР. Кн. 1. М., 1872. С. 31.

⁴ Колесов В.В. Средневековый текст как единство поэтических средств языка // ТОДРЛ. СПб., 1996. С. 94.

⁵ Гл.: Бердяев Н. Философия творчества, культуры и искусства. М., 1994.

светь розума”¹. Шматлікія цытаты з кнігі прарока Ісайі пераконваюць у неабходнасці і гістарычнай абумоўленасці ператварэння. С.Ф. Кузьміна заўважае: “значны Біблейскі цытатны фонд, які акумулюе універсальныя сэнсы, выкарыстоўваецца аўтарам у пэўнай і выпрацаванай выключна ім сістэме”².

Цэнтральнай ідэяй творчасці Кірылы Тураўскага з’яўляецца духоўнае ператварэнне чалавека пры дапамозе кніжнай асветы. У “Прытчы пра душу і цела” тураўскі епіскап сцвярджае: “Добро убо, братье, и зело полезно еже разумевати нам божественных писаний ученье: се и целомудрену душу стваряет, и к смирению прилагает ум, и сердце на реть добродетели възъстряет, и всего благодарствена створяет человека, и на небеса к горним обещанием мысль приводит, и к духовным трудом тело укрепляет, и преобидити сего настоящаго житья, славы и богатства творит, и всея житийскоя света сего печали отводит” (429). Шматлікія гомеатэлеўты узмацняюць уражанне велічнасці і значнасці гэтага працэсу.

Для Грыгорыя Цамблака ідэя ператварэння з’яўляецца дамінантнай, бо ў аснове яго светапогляду было ўяўленне пра разумовую малітву і фаворскі свет, свет ператварэння, які папярэднічаў царству Бога. Згодна з тэорыяй ісіхастаў, чалавек пры дасягненні вышэйшай ступені духоўнай дасканаласці мог убачыць фаворскае святло, водбліскі якога маглі адбіцца і на ім. Вучэнне ісіхастаў аб ператварэнні чалавека – гэта, па сутнасці, тэорыя творчага працэсу. Тэарэтык ісіхазму Грыгорый Палама вучыў, што менавіта дар творчасці вылучае чалавека і надае яму асаблівае месца ў сусвеце. Вядомыя царкоўныя і культурныя дзеячы адрозніваюцца харызматычнымі талентамі, бо творчасць – гэта кеносіс, патрабуе ад чалавека напружання фізічных і духоўных сіл: “Не бо токмо уча, или вещаа, но и зримъ, просто достоин бе всякоа добродетели учение въ зрящихъ душах вселити”³. Сярод твораў, якія Грыгорый Цамблак напісаў у Наваградку і Вільні, вылучаецца “Слова на Ператварэнне Госпада Бога Ісуса Хрыста”, якое захавалася ў шматлікіх рукапісных зборніках⁴. Пропаведзь уражвае

¹ Иларион. Слово о законе и благодати. С. 64.

² Кузьмина С.Ф. “Слово о законе и благодати” митрополита Илариона: новые аспекты изучения (тысячелетняя традиция восточнославянской книжной культуры) // Славянскія літаратуры ў кантэксте сусветнай. Ч. 1. Мн., 2000. С. 125.

³ ЧОИДР. Кн. 1. М., 1872. С. 28.

⁴ БАН. Архангельскі збор. № 24. Зборнік жыццй, казанняў і павучанняў, XVII ст., паўустаў, 298 л., сл. 274 ад. – 282 ад.; БАН. Асноўны збор. Пралог, XVII ст., паўустаў, 741 л., С. 169–177; БАН. Асноўны збор. Торжественник, XVIII ст., скорапіс і паўустаў. 414 м., лл. 351–357. БАН. Збор В.Т. Дружыніна. № 337. Торжественник, XVIII ст., скорапіс, 425 лл., лл. 359–369 ад.; БАН. Збор таварыства старавераў. № 37. Торжественник, XVIII ст., 284 лл., лл. 236–244 ад.; ДзПб. Збор Салавецкага манастыра. № 370. Торжественник, XVIII ст., паўустаў, 394 лл., лл. 237–248 ад.; ДзПб. Новы збор рукапісных кніг. 1928. 74, Торжественник, XVIII ст., паўустаў, 311 лл., лл. 169–178 ад.; ДзПб. Новы збор рукапісных кніг. 1948. 100,

эмацыянальнасцю, духоўнай глыбінёй, імкненнем паказаць евангельскія падзеі ў кантэксце хрысціянскай гісторыі (Ев. Мцв. 17. 1–9). Менавіта ў гэтым творы прапаведнік вызначае свой мастацкі стыль: “*певец удалеча плетя песнь*”¹. На аснове псалом (Псалтыр 67. 16) Грыгорый Цамблак стварае гімн Фаворскай гары, дзе адбылося духоўнае Ператварэнне Ісуса Хрыста: “гора божия, гора усыренная, гора тучна, гора, яже благовали Бог жити в нея” (200 зв.). Аўтар творча асэнсоўвае біблейскія вобразы і падзеі, супастаўляе гару Фавор са старазапаветнымі гарамі – Сінаем, Харывам і Араратам – як святло і цемру, падкрэслівае, што Фавор – гэта месца над гэтым светам, “уединенно и пусто”. Цікава, што сведкамі падзеі, якая адбывалася на гары Фавор, з’яўляюцца старазапаветныя героі – Майсей і Ілля: “Моисеи на гору возшед, во облак вниде, закон приемля, но мрачен и темен <...> тамо убо сень бяше закона <...> zde же самая истинная благодать простираше...” (206 ад.). Новазапаветныя апосталы Пётр, Іаан і Іякаў асэнсоўваюць Ператварэнне Ісуса Хрыста як перамогу святла над цемрай, ператварэнне рэчыўнага ў духоўнае: “адамова лица стыдь очисти хотя” (208). Грыгорый Цамблак уключае ў пропаведзь і палеміку з Акіндзінам²: “Зриши ли, како от преумножения евангелисты скверная еретиком, яко же некоторые пуще мечеви, языки пресецают?” (201 ад.).

Манументальнасць падзеі, эмацыянальнае напружанне ў фінале пропаведзі дасягаецца шматлікімі анафарычнымі паўтарамі: “сей прекланяются горы, сей дароносят холми, сию чтут острови, сию ублажают поля, сию послушают юдоли, сию хвалят пустыня, сию превозносят вертепе, сию орошают облацы, сию прохлаждают ветри, сию воспевают птицы, сию желают иноци” (207). У цэнтры ўзвышаецца Ісус Хрыстос у промнях

Торжественник, XIX ст., паўустаў, 679 лл., лл. 469 ад. – 478; ДзПб. Волкаўскі збор. № 20. Торжественник, XIX ст., паўустаў, 574 лл., лл. 338–346 ад.; ДзПб. Збор таварыства старавераў. № 2. Торжественник, XIX ст., паўустаў, 275 лл., лл. 232–240; ДзПб. Збор Ф.А. Талстога. № 205. Зборнік, XVII ст. беларускі скорапіс, 306 лл., лл. 223–227; ДзПб. Збор А.А. Цітова. № 1322 399. Зборнік, XVII ст., паўустаў і скорапіс, 39 лл., лл. 3–9; ДзГМ. Збор Уварава. № 854. Зборнік, паўустаў, XVII ст., М. 18 ад. – 26 ад.; ДзГМ. Чудаўскі збор. № 317. Мінея Чэцця, жнівень, паўустаў, 678 лл., лл. 168–177; ДзГМ. Сінадальны збор. № 997. Мінея Чэцця, жнівень, паўустаў, 1569 лл., лл. 85 ад. – 94; ДзГМ. Сінадальны збор. № 996. Мінея Чэцця, ліпень, паўустаў, 1144 лл., лл. 903–910; ДзБ Расіі. Збор Рагожскіх могілак. ф. 247, № 724. Торжественник, XIX ст., паўустаў, 246 лл., лл. 198–212; ДзБ Расіі. Збор Строева. ф. 292, № 24. Мінея Чэцця, жнівень, XVII ст., паўустаў, 415 лл., лл. 51–60 ад.; ДзБ Расіі. Збор Тройца-Сергіевай лаўры. ф. 304, № 680. Мінея Чэцця, жнівень, паўустаў, XVII ст., 444 лл., лл. 185 ад – 199 ад.; НБ Беларусі. Адзел рукапісаў і старадрукаў. № 214. Торжественник, XVIII ст., 419 лл., лл. 200 ад. – 207 ад.

¹ Цамблак Г. Слово на Преображение Господа Бога и Спасителя нашего Иисуса Христа // НБ Беларусі. Адзел рукапісаў і старадрукаў. № 214. Торжественник, XVIII ст. С.200 ад. Далей цытаты з гэтага рукапісу падаюцца ў тэксце з указаннем старонак.

² Грыгорый Акіндзін – візантыйскі царкоўны пісьменнік, філосаф, прыхільнік вучэння Варлаама, лічыў, што толькі веды і вопыт даюць чалавеку ісціну.

фаворскага святла. Безумоўна ў пропаведзі Грыгорыя Цамблака, як і ў пропаведзях Кірылы Тураўскага, асноўным прынцыпам арганізацыі тэксту з’яўляецца экзегезіс. Пры гэтым ён таленавіта пераплятае біблейскія цытаты, алюзіі з Бібліі, выкарыстоўвае шматлікія тропы і фігуры, каб асэнсаваць асноўную ідэю ісіхастаў – прыроду фаворскага святла. Дарэчы, першыя даследчыкі творчасці Грыгорыя Цамблака адзначалі, што стыль пропаведзяў мітрапаліта Вялікага Княства Літоўскага вельмі блізкі да пропаведзяў тураўскага епіскапа Кірылы¹.

Магчыма, меў рацыю І.І. Каліганаў, які выказаў думку, што “пры пераездзе з адной славянскай краіны ў другую ў межах праваслаўнага рэгіёну кніжнікі даволі тонка адчувалі гэтыя адрозненні і чуйна на іх рэагавалі”². Ю.К. Бегуноў дастаткова пераканаўча паказаў тыпалагічную агульнасць твораў урачыстага красамоўства ў паўднёвых і ўсходніх славян³. Пропаведзям Кірылы Тураўскага ўласціва стройная кампазіцыя, шматлікія дыялогі, ампліфікацыя тропаў і стылістычных фігур. “Для сярэдневяковай медытатывнай літаратуры, – адзначаў С.С. Аверынцаў, – асабліва шмат дала тэхніка рытарычнай ампліфікацыі – майстэрства рабіць прамову пашыранай і тым павышаць сілу яе ўздзеяння”⁴. У пропаведзях Грыгорыя Цамблака шырока выкарыстоўваецца цытацыя і метафарычная ампліфікацыя, думка часта паўтараецца, выкарыстоўваюцца розныя прыёмы *elocutio* – рытарычныя пытанні, воклічы, звароты і г. д. Напрыклад, у “Слове на Успенне Багародзіцы” матыў смутку ўзмацняюць шматлікія пыталыныя канструкцыі: “Почто отлете от нас, своих рабов, голубица неблазненная? Почто удалися от нас горлица сладкогласная? На кого возрим прочие? Кто нам провещает? Кто же отъ навет Иудейских печаль нашу утешит?”⁵ У выказванні пачуцця адчуваецца “пераадольванне слова”⁶, што дазваляе прапаведніку выказаць дадатковы “звышсэнс”: матыў смутку спалучаецца з ідэяй вялікасці Багародзіцы. Грыгорый Цамблук выкарыстоўвае ўсе прыёмы экспрэсіўна-эмацыянальнага стылю,

¹ Гл.: Макарий. О Григории Цамблаке, митрополите Киевском, как писателе // Известия Императорской Академии Наук. Отделение русского языка и словесности. Т. VI. 1875. С. 97–153; Вадковский А. Древнерусская проповедь и проповедники в период домонгольский // Православное обозрение. М., 1881. С. 73–101.

² Калиганов И.И. Некоторые черты литературного общения болгар, русских и сербов в эпоху средневековья // Литературные связи и литературный процесс. Из опыта славянских литератур. М., 1986. С. 200.

³ Бегунов Ю.К. Ораторская проза Киевской Руси в типологическом сопоставлении с ораторской прозой Болгарии // Славянские литературы. IX Международный съезд славистов. Доклады советской делегации. М., 1983. С. 38–51.

⁴ Аверинцев С.С. Поэты. М., 1996. С. 115.

⁵ ЦАБ Літвы. Вільнюскі збор. № 105/199. Жыцця святых. С. 430.

⁶ Лихачёв Д.С. Стиль на Тырновска литературна школа и неготово значение и развитие на староруска литература // Език и литература. 1976. № 5. С. 11.

пераконвае інтанацыяй, рытмам, рытмічныя варыяцыі дазваляюць вяртацца да асноўнай тэмы, якая пры гэтым падкрэсліваецца і набывае мастацкую экспрэсію. Адметнымі асаблівасцямі прапаведзяў Грыгорыя Цамблака з’яўляецца несуразмернасць частак (экзордыум, нарацыя, канклюдзія), непаслядоўнасць развіцця сюжэту, варыяванне думкі.

Думку Іларыёна пра раўнапраўе ўсіх народаў, якія далучыліся да хрысціянства, Грыгорый Цамблак, які жыў у іншых гістарычных умовах, творча развівае. Гістарычны лёс славянскіх народаў прапаведнік бачыць у праваслаўным адзінстве. На Канстанцкім саборы ён кажа: “Хрыстос сьядіні нас крещением и ко волным страсти грядым”¹. У.М. Конон адзначае, што ў той час барацьба за праваслаўе была канкрэтна-гістарычнай формай барацьбы за палітычную незалежнасць і нацыянальна-культурную самастойнасць беларускага народа².

Такім чынам, канцэптасфера мітрапаліта Іларыёна, епіскапа Кірылы і мітрапаліта Грыгорыя Цамблака вельмі блізкая, прапаведнікі ў традыцыйныя сюжэты ўключалі найбольш значныя праблемы грамадска-палітычнага жыцця, таленавіта развівалі грэка-славянскую традыцыю ўрачыстага красамоўства. Творчасць Грыгорыя Цамблака, красамоўная і экспрэсіўная, адпавядала зменам у духоўным жыцці беларускай народнасці, сведчыла аб плённасці міжславянскіх літаратурных сувязяў і традыцый.

¹ Никольский Н.К. Материалы для истории древнерусской духовной письменности // Сборник отделения русского языка и словесности. Т. 82. № 1–8. СПб., 1907. С. 151.

²Гл.: Конон В.М. Становление и развитие эстетической мысли Белоруссии (X в. – 1917 г.): Автореферат дис. д-ра философских наук. Мн., 1981.